

Petr Čornej, Husitství a husité

Nakladatelství Karolinum, Praha 2019, 482 s., ISBN 978-80-246-3993-2

Na podzim roku 2019 vydalo univerzitní nakladatelství Karolinum výbor ze studií Petra Čorneje s názvem *Husitství a husité*. Dílo navazuje na autorovy předchozí výběry *Světla a stíny husitství*¹ a *Historie, historiografie a dějepis*.² Všechna tato díla tak tvoří triptych obsahující široký výběr Čornejových studií publikovaných v posledních třech desetiletích. Obsahově tento výbor navazuje na nejstarší jmenovaný, tedy na *Světla a stíny husitství*, neboť se věnuje dějinám husitství, a to jak husitství samotného, tak jeho dědictví v minulosti dávné i nedávné. Zatímco *Světla a stíny husitství* obsáhly studie vydané po roce 1989 až do doby publikování výboru (2011), svazek *Husitství a husité* zahrnul studie nedávné, vydané mezi lety 2010–2018, pro druhé vydání doplněné o nové poznatky.

V předmluvě se autor jakoby loučí s akademickou kariérou. Loučení však nebylo důvodem vydání výboru. Za první podnět označuje autor 600. výročí husitské bouře, které tímto dílem hodlal připomenout. I druhý důvod souvisí s výročími historických událostí, neboť některé studie vyšly v návaznosti na ně, jako příspěvky pro konference, semináře či sympozia.

Výbor studií je rozdělen tematicky na šest oblastí: I. *Pojmy a problémy*, II. *V předvečer revolučního výbuchu*, III. *Husitská Praha*, IV. *Král dvojího lidu*, V. *Na soudu dějin*, VI. *V pohledu moderní doby*. Již názvy oddílů ukazují, že je Čornejův badatelský zájem konzistentní. Srovnáme-li totiž rozvržení tohoto nejnovějšího výboru právě s výborem z roku 2011, zjistíme, že je budován v podstatě podle téže struktury. V obou výběrech nalzáme studie věnované husitské Praze, období vlády Jiřího z Poděbrad, jsou zde studie reflektující interpretaci husitství v dobách moderních, nechybí ani sémantický rozbor termínů s husitskou revolucí spojených. Vzájemný překryv obou výborů je minimální a oba tak tvoří kompaktní celek ilustrující Čornejovo husitologické bádání.

První studie s názvem *Vzbúrenie, búrka, búrka a husitská revoluce* se věnuje otázce pojmenování husitského období. Nereflektuje však tento problém v moderní historiografii, zaměřuje se především na to, jak bylo toto období označováno svými současníky. Není překvapivé, že lidé 15. století v kontextu husitství nepoužívali termín revoluce. Nezávisle na svém konfesním ukotvení se totiž objevují označení odkazující spíše na atmosférické výkyvy, neboť „česká společnost, včetně hlavních politických aktérů, považovala dění odstartované v létě 1419 a trvajícím přinejmenším do lipanské bitvy za vybočení z řádu, za nenormální stav i dočasný jev, přirovnávaný k prudkému atmosférickému výkyvu, k bouři či sérii bouří, které jednou zákonitě odezní a poté se poměry opětovně zklidní“.³

I následující studie v prvním oddíle (*Husitství: katastrofa, nebo východisko z pozdně středověké krize?*) zohledňuje atmosférické podmínky té doby, zde však v poněkud

¹ Petr ČORNEJ, *Světla a stíny husitství. (Události, osobnosti, texty, tradice). Výbor z úvah a studií*, Praha 2011.

² Petr ČORNEJ, *Historici, historiografie a dějepis: studie, črty, eseje*, Praha 2016.

³ P. ČORNEJ, *Husitství a husité*, s. 25.

hmatatelnější podobě. Čornej se zabývá především otázkou, zda byly meteorologické výkyvy spouštěčem či spíše důvodem k ukončení husitské bouře. První možnost autor celkem spolehlivě vyvrací,⁴ přiklání se spíše k druhé variantě. Mezi příčinami příklonu umírněných utrakvistů ke straně pod jednou mohly figurovat právě nepříznivé klimatické podmínky té doby (povodně roku 1432, neúroda a špatná zásobovací situace.)⁵

Druhý oddíl výboru s názvem *V předvečer revolučního výbuchu* se zabývá především mezidobím mezi odchodem Jana Husa z Prahy, kostnickými událostmi (upálení Jana Husa a reakce na ně) a vypuknutím husitské revoluce roku 1419. Ve studii *Praha po Husovi* Petr Čornej analyzuje pražské dění v mezidobí let 1412–1419. Věnuje se činnosti Václava IV. v tomto období: zbavení čtyř profesorů teologické fakulty jejich míst na univerzitě, čímž došlo k ochromení fakulty, výměna rady Starého Města pražského atd. Na pozadí těchto událostí docházelo k formování podhoubí revolučních událostí (sekularizace církevních majetků, šíření kalicha v pražském souměstí), které vyvrcholilo pražskou defenestrací roku 1419. Čornej si (což je pro něj typické) při analýze situace v předhusitské Praze pomáhá systematickým prosopografickým rozbohem. To umožňuje detailní náhled do průběhu dějů v předhusitské Praze.

V následující části knihy (*Husitská Praha*) slibuje autor klást větší důraz právě především na hlavní město království. První studie, mající těžiště především ve vazbách jihočeských lokalit, města Prachatic a kláštera Zlatá Koruna, k Praze, se tématu dotýká spíše okrajově, nicméně ve studii *Pražský husita Jeroným Šrol* je tento deficit plně vynahrazen. Jedná se o prosopografickou analýzu příběhu jednoho měšťana, na jehož příkladu autor detailně rozebírá dění v Praze v době činnosti Jana Želivského. Rovněž se dotýká pražské situace na sklonku husitských válek roku 1434. Přes globální přesah, který studie má, však Čornej neopouští systematické sledování života tohoto pražského měšťana a ukazuje tak, jak lze pomocí „malých“ příběhů sledovat „velké“ dějiny.

V další sekci se již přesouvá výklad do období vlády Jiřího z Poděbrad, oddíl tak nese příznačný název *Král dvojího lidu*. Studie postupně sledují tři zásadní body jeho vlády: zvolení (studie *Králova volba na Staroměstské radnici*), mezinárodní kontext (studie *Jiří Poděbradský a česká otázka v mezinárodním kontextu let 1436–1464*) a interpretaci (studie *Poděbradská éra: pojmenování, výměr, problémy*).

V první jmenované studii je důraz kladen na okolnosti volby: možné Poděbradovy protikandidáty (v úvahu připadali Vilém Saský a Kazimír IV. na základě lucembursko-habsburských smluv z let 1364, 1366 a 1404) a především pak místo konání volby. Staroměstská radnice dokázala svůj význam jako politické centrum země již roku 1437 při vyhlášení volby Albrechta Habsburského českým králem. Volba Jiřího z Poděbrad na téže radnici tuto roli jen umocnila. To, že cesta nově zvoleného panovníka vedla z radnice do kostela Panny Marie před Týnem, tedy místa působení nejvyššího představitele utrakvistického duchovenstva, Jana Rokycany, jen dokládá, ke které straně se král hlásí. Přesto však je třeba mít na zřeteli, že k volbě blahopřeje králi Jiřímu též papežský legát Juan Carvajal, který tím jednak nepřímo uznává výsledek volby, zároveň však dává najevo, co od nového panovníka očekává: sjednocení kališníků s obecnou církví a účast na obraně křesťanstva proti Turkům.⁶

⁴ Tamtéž, s. 40.

⁵ Tamtéž, s. 55–56.

⁶ Tamtéž, s. 226–227.

Studie věnovaná mezinárodnímu kontextu vlády Jiřího z Poděbrad se soustřeďuje především okolo otázky chápání role kompaktát a jejich přijetí. Volba Jiřího představovala možnost sjednotit utrakvisty s obecnou církví, avšak jednání nakonec ztroskotala právě na odlišném chápání závaznosti kompaktát. Petr Čornej systematicky analyzuje, jak se měnila Poděbradova pozice z mediátora příměří mezi Habsburky Fridrichem III. a Albrechtem VI. do pozice krále, jehož papež formálně sesadil z trůnu. Na pozadí tohoto sporu však autor upozorňuje jednak na stále živý spor mezi papalismem a konciliarismem, a zároveň na politickou roli boje proti turecké hrozbě.

Závěrečná část této poděbradské sekce je věnována interpretačnímu problému chápání doby vlády Jiřího z Poděbrad. Obecně bývá toto období nazýváno banálně „*poděbradská éra*“ popřípadě „*poděbradský věk*“. Petr Čornej přehledně ukazuje na příkladech práce s tímto pojmem v moderní historiografii, že toto označení je ve své podstatě nepřesné. Autor dokládá, že o *poděbradské éře* lze stricto sensu mluvit pouze v kontextu Čech, neboť ve vedlejších zemích české koruny nebyla Poděbradova pozice zdaleka tak silná. Čornej však přes možnou nepřesnost termínu *poděbradský věk* nezavrhuje, neboť podle něj „*vcelku dobře postihuje určující linii českých náboženských a politických dějin let 1438–1471, spjatou se zápasem o trvalé mezinárodní uznání výsledků husitské revoluce a reprezentovanou v úsilí Jiřího z Poděbrad*“.⁷ Na závěr celé studie uvádí autor šest bodů, proč vnímá *poděbradský věk* jako součást široce chápaného husitství. Co se samotného výkladu termínu *poděbradská éra* týče, lze vystačit s lakonickým konstatováním, kterým Čornej celou studii zahajuje: „*Některé pojmy, ač nepřesné, se zkrátka staly termíny, s nimiž už raději nic nepodnikajme. Protože jsou konvenční, každý jim rozumí, naopak jejich problematizování vnáší do věci spíše zmatek*“.⁸

Předposlední pasáž knihy s názvem *Na soudu dějin* se zabývá životem husitství v historiografii, a to jak v historiografii dobové, tedy husitské, tak v historiografii novověké. Ve studii *Tři sondy do historiografie doby husitské* se autor zabývá věrohodností kronikářských zpráv: zkoumá, zda se Žižka skutečně účastnil dobytí sedlecké tvrze v okolí Tábora, potažmo zda na této tvrzi skutečně došlo k popravě zajatých protivníků kalicha (obojí potvrzuje). Podobně jako v úvodních studiích se znovu navrácí otázka klimatických podmínek husitského období, když se autor věnuje zprávám o povodních, které měly české země postihnout v letech 1432–1435, a i zde dochází ke kladnému závěru. Třetí sondou je analýza popisu obléhání Plzně z pera utrakvistického kronikáře Martina Kuthena. Ten při popisu plzeňského znaku používá slovo *tista* (jedná se o označení pro fenu, expresivněji pak pro čubu), Čornej si klade otázku, zda se nemohlo jednat o kronikářem cíleně použitý pejorativní termín, který měl za cíl dehonestovat katolickou Plzeň. Přes veškerou snahu však autor pro svou hypotézu nenalézá dostatečnou oporu a je nucen ji opustit.

Analýzou rodových vazeb kronikáře Bohuslava Bílejovského zkoumá Petr Čornej v další studii, zda kronikář označuje v kontextu lipanské bitvy Jana Čapka ze Sán za zrádce právem, či zda se jedná jen o jeho pozdní výmysl. Na základě možných vazeb Bílejovského děda Jana Sýkory z Hlučína s dalším z husitských hejtmanů Bedřichem ze Strážnice však autor vyvozuje, že je skutečně možné, že tuto zprávu převzal Bílejovský z vyprávění buď přímo od svého prarodiče, nebo prostřednictvím svých rodičů. Ke svému dědovi se konec

⁷ Tamtéž, s. 285.

⁸ Tamtéž, s. 262.

konců odkazuje kronikář i v dedikaci k druhé části svého díla, což se v kontextu výše řečeného nejeví jako náhoda.

Následující studie zůstává tematicky u kronik na rozhraní středověku a novověku. S pomocí již zmíněných kronikářů Bohuslava Bílejovského, Martina Kuthena a ještě Václava Hájka z Libočan zkoumá autor způsob výkladu husitství. Společným bodem těchto tří kronikářů je negativní názor na vybočení z řádu, které husitské boje představovaly. Právě jednota obecné církve ohrožovaná dědici tábořského radikalismu, církví bratrskou a luterány, kterým nezáleželo na basilejských kompaktátech, byla podle Čorneje pro všechny tři kronikáře centrální hodnotou, kterou považovali za nezbytné hájit.⁹

U Hájka autor zůstává i v další studii, která se již cele věnuje Hájkovu obrazu husitské epochy. Klíčové je podle Čorneje pro správné chápání této otázky především uvědomění si faktu, že Hájek kategoricky odmítá radikální varianty utrakvismu. Stejně jako v předchozí studii dochází autor i zde k názoru, že klíčová byla pro Hájka příslušnost všech obyvatel země k obecné církvi. Hájek se jeví v Čornejových očích jako konzervativní autor, který brání stavovský stát a starou víru (v souladu s kompaktáty), obojí dědictví husitské epochy. Jedno brání proti centralizační politice Ferdinanda I., druhé proti vzrůstající se reformaci.

V následujícím článku dostává slovo antická múza Klio a středověký učenec Pavel Židek. Za pomoci Židkova chápání kronik se Petr Čornej ohlíží za díly raně novověké historiografie. Židek třídí historiografická díla na kroniky obecní (v nynější terminologii světové), kroniky zvláštní (zahrnující dějiny jednotlivých států) a annualia, v podstatě historické kalendáře, zaznamenávající den po dni události jednoho roku.¹⁰ Zároveň chápe kroniky jako básně, čili díla obsahově nespolehlivá: „*Rozdiel kronik jest od zákona Božieho takový rozdiel, že zákon božie jest věc jistá, svatými lidmi spevněná, nemajíc proti sobě žádné miety odporu, ale kroniky nejsú tak jistá věc, nébrž proti zákonu božiemu jsú se odmlúvati, ale proti kronikám muože se odmlúvati, neb kroniky jsú jako básně proti zákonu božiemu.*“¹¹ Citát samotný patří pravděpodobně k oblíbeným citátům Petra Čorneje, neboť se mnohokrát objevuje jak v tomto výboru, tak ve výborech předchozích.¹² Na základě tohoto citátu se autor pozastavuje nad otázkou, jak věrohodné jsou zprávy kronikářů v kontextu jejich vlastního nahlížení na skutečnost. Dochází k závěru, že „*kronikáři byli subjektivně přesvědčeni, že sdělují čtenářům skutečné dějiny, neboť koncepci, z níž vycházeli, pokládali za plně opodstatněnou a zakotvenou v božím zákoně. Ve skutečnosti ovšem dějin využívali k legitimizaci politických a náboženských cílů, ať už k obhajobě utrakvismu, stavovského systému a českých národních zájmů (Kuthen, Veleslavin), nebo (jako Hájek) k obhajobě tradičního řádu a jednoty křesťanské církve, ohrožovaných náporom nového věku, jehož součást tvořily i ‚velké reformace‘.*“¹³

Závěrečná pasáž výboru studií se již věnuje problémům chápání a interpretace dějin v době moderní. Ve studii *Přibyslav – město Žižkovo?* autor zkoumá, jakými více či méně úspěšnými způsoby se snažili zdejší obyvatelé budovat a posilovat kult Jana Žižky, a to od doby národního obrození, přes období první republiky a komunismu až do vzniku České

⁹ Tamtéž, s. 364.

¹⁰ Tamtéž, s. 408; M. Pavla ŽIDKA *Spravovna*, ed. Zdeněk V. TOBOLKA, Praha 1907, s. 78.

¹¹ Tamtéž, s. 408; M. Pavla ŽIDKA *Spravovna*, tamtéž.

¹² Např. P. ČORNEJ, *Světa a stíny husitství*, s. 9; TÝŽ, *Historici, historiografie a dějepis*, s. 14, 440; TÝŽ, *Husitsví a husité*, s. 350.

¹³ P. ČORNEJ, *Husitsví a husité*, s. 417.

republiky roku 1993. Poslední studie se pak věnuje moderním historiografickým interpretacím husitství. Zatímco v úplně první studii autor analyzuje, jaká pojmenování pro husitské období používali jeho současníci, v poslední studii nahlíží na týž problém optikou historiografie 19. a 20. století. Druhý život husitství, tedy život v paměti více či méně vzdálených období, je tak zcela završen.

Výbor jako celek lze zhodnotit jako cenný příspěvek husitologického bádání. Jednotlivé studie jistě obstojí samostatně, sestavené do výboru však představují průřezovou sondu dějin husitství samotného, i jeho druhého života. Jednotlivé bloky postupně provedou čtenáře dějinami husitství a umožní mu tak této době porozumět. V jednotlivých článcích nedochází k žádným zásadním obsahovým překryvům, z každého tematického oddílu krystalizují hlavní body, z nichž je možné vyjít při studiu problematiky husitství.

Kajetán Holeček

doi: 10.14712/23365730.2020.8

František Šmahel, Die Basler Kompaktaten mit den Hussiten (1436). Untersuchung und Edition

(Monumenta Germaniae Historica. Studien und Texte, Bd. 65), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2019, XXII + 226 s., ISBN 978-3-447-11179-9, ISSN 0938-6432

Šmahelova knížečka o Basilejských kompaktátech¹ se již stala klasickou, hojně citovanou. V loňském roce se odborná veřejnost dočkala o něco většího svazku, vydaného ve Wiesbadenu, který se k tématu a materiálu vrací.

Kniha je jen nepatrně upraveným německým překladem původní publikace. Text zůstal téměř nezměněn, převzaty nebyly ilustrace. Oproti Knižnici Dějin a současnosti působí proto „vážněji“. Přes první dojem pouhého přetisku při bližším pohledu zjistíme, že i na výkladovém textu autor ještě pracoval. Zařazena do překladu nebyla jen podkapitola popisující veřejné slyšení husitského poselstva v Basileji. Ta byla důležitá pro českého čtenáře, ve světových jazycích je k dispozici řada odborných titulů o koncilu, i když samotný dialog s husity je detailně analyzován a představován v němčině, příp. angličtině až v poslední době.²

Ve druhé a třetí kapitole jsou naopak připojena navíc shrnutí příslušných výkladů (s. 94–96, 122–124). První rekapitulace opakuje přehledně, kterých deset listin tvoří soubor zvaný basilejská kompaktáta. Druhé shrnutí resumuje celý výklad a zdůrazňuje význam tří hlavních listin a smysl celého komplexu, vazby mezi jednotlivými dokumenty a důležitost tohoto souboru pro České království.

Německá, stejně jako česká publikace obsahuje sedm exkurzů, resp. příloh. V české verzi byl v přílohách shromážděn materiál, který měl sloužit budoucímu editorovi. Proto došlo v novém vydání k úpravě obsahu některých příloh. První příloha obsahovala údaje, které teď zaujaly místo v záhlavích edice. Text přílohy je nově věnován detailní analýze tří originálních listin a pečetím, které listiny obsahují, nebo o nichž jsou písemné zprávy.

¹ František ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin* (Knižnice Dějin a současnosti), Praha 2011.

² Např. D. Coufal, P. Soukup.